
PRENOVA LIZNJEKOVE DOMAČIJE

ZVEZDANA KOŽELJ

20. in 21. marca 1985 smo se etnologi konservatorji zbrali v Liznjekovi hiši v Kranjski gori na sestanku, na katerem bi ovrednotili dosedanje posege na spomeniškem objektu ter skupno določili bodočo namembnost prostorov še med samim potekom prenove in pred pripravo del na gospodarskem poslopju. Postopoma, tudi ob drugih akcijah, bi tako izoblikovali skupna stališča, ugotovitve, skratka teoretična izhodišča konservatorstva pri prenovi etnoloških spomenikov.

Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj, ki vodi in usmerja prenovo (od prehoda iz zasebnih rok do podružbljanja objekta) tako praktično kakor vsebinsko, je povabil na sestanek poleg etnologov konservatorjev še muzealko Anko Novak, dr. T. Cevca in zastopnika Kulturne skupnosti Jesenice in Turističnega društva Kranjska gora.

Dosedanja prenovitvena dela na Liznjekovi domačiji, spomeniku stanovanjske in stavbarske kulture Doline, potekajo kot »klasična« konservatorska rešitev objekta »in situ«, na kraju samem, s tesnim sodelovanjem regionalnega konservatorja in muzealca za muzejsko predstavitev bivalnega poslopja.

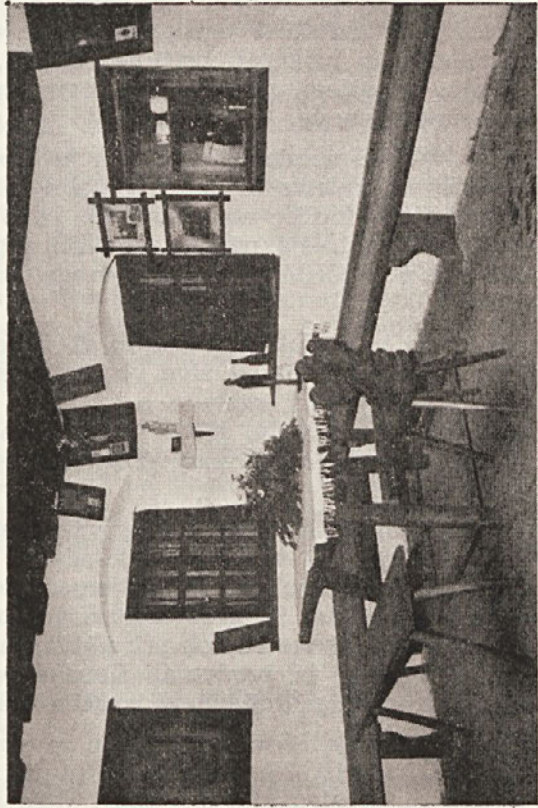
Bogata gruntarska domačija, nekaj časa tudi gostilna, je zanimiva zlasti zaradi stavbnega razvoja (najstarejša letnica na stropu lesenega »štibla« v nadstropju — 1730, mlajša na stropu v »hiši« v pritličju — 1781) in pestrih likovnih sestavin.

V celoti podkletena hiša iz 2. polovice 17. stoletja, v pritličju zidana, z leseno hišo, z zidano črno kuhinjo, kamro, široko vežo, s čumnato, »veženo« kamro (zadnja prostora sta služila kot kašča in bivalni prostor) in z lesenim »štiblom« nad vhodom, je ostala skoraj nespremenjena vse do konca 19. stoletja. Od takrat se razen oken v pritličju in nove stene v veži ni na stavbi nič spremenilo.

Celotno domačijo dopolnjuje obsežno etažno gospodarsko poslopje z letnico 1798. Po skupnem ogledu in predstavitvi prenove spomenika se je razgovor razvil predvsem o izvirnosti koncepta za predstavitev objekta, o razporeditvi opreme in njegovi nadaljnji funkciji. Zavzeli smo se, da časovno predstavitev stanovanjskega objekta zasujemo med letoma 1730 (letnica na tramu v zgornji kamri) in 1945, ko so se bistveno spremenile splošne družbene in gospodarske razmere, s tem pa tudi pomen in položaj nekdanjih kmečkih gruntov.

Načelno smo soglašali, da moramo na domačijo gledati kot organsko celoto in šele nato vanjo vključiti nove rešitve; izražena je bila zahteva po čim izvirnejši predstavitvi tako dejanskega stanja kakor

Zavod za spomeniško varstvo v Kranju

St. fot:	Predmet:	Kraj:	Občina:	Čas:
St. neg:	Naslov: Opis:	Liznjekova hiša oprema "hiše": jedilni kot		
Format	2,4x3,6	6x6	9x6	
	plan — film: plošča:			
Objavljeno — kje in kdaj:				
Mikrofilm	čas:			
	št. filma:			
	št. kopij:			
	lastnik:			
Kliše	št. klišeja:			
	format:			
St. neg:	Format			2,4x3,6
	plan — film:			6x6
	plošča:			9x6
Povečave:				
Zig ustjenove:				
Glej:				
Opombe:				

izročila, po muzejskem pristopu in odstranitvi odvečnega materiala (čim manj lokalnih idealiziranih, »natlačenih« zbirki!) in po aktivni vključitvi v turistično ponudbo kraja: živ muzej, ki naj bi bil v čim-večji meri dostopen najširšemu krogu obiskovalcev.

Odločili smo se za smotrno predstavitev in muzejsko funkcijo »hiše«, hišne kamre in črne kuhinje z odprtim, ustrezno rekonstruiranim ognjiščem. Muzejska rešitev, razporeditev opreme v teh prostorih, je ustrezna, saj izvira iz dejanskega stanja in izročila 18. in 19. stoletja. Veža naj bi ohranila prvotno povezovalno funkcijo hodnika (z markiranimi vrati naj bi nakazovala dvoceličnost sosednjega prostora!), ki je imel po prvotnem načrtu prof. Fistra odstranjeno predelno steno zaradi predvidene knjižnice, s čimer pa je stavba izgubila precej pričevalnosti. V tem prostoru, ki je najprimernejši za razstavno funkcijo, bi prikazali pričujoči objekt, njegovo vlogo in pomen v kraju, na ožjem območju, zgodovinski razvoj družine in predstavitev same prenove.

Na podstrešju, v dveh nekdanjih bivalnih prostorih, sta predvideni predstavitvi noše in tkalstva iz območja Doline. V pripravi so pogovori o odkupu žitne kašče; na podstreho bodo prinesli še nekaj skrinj. Ostali del podstrešja naj bi zapolnili s predmeti, to bi bil nekak »depo« za ponazorilo odvečnega, vsega, kar je bilo odloženo na podstrešju.

Kletni prostori naj bi postali kulturno in družabno središče, kjer bi s kulturnimi prireditvami imeli živo vez z obiskovalci. Vrstile naj bi se raznovrstne občasne razstave o kraju in Dolini: o razvoju turizma, planšarstvu, prometu, piscu Vandotu in njegovih junakih. Predvsem bi želeli ponuditi javnosti vrednosti tega prostora in dvigovati kulturno zavest.

Za veliko gospodarsko poslopje bi bila kar primerna prvotna funkcija, združena z družabno, saj so bila po končanih delih gospodarska poslopja vedno središča družabnega življenja. Dovolj je prostora za nastope folklornih skupin, za predstavitve gospodarskih dejavnosti na kmetiji, za srečanja, koncerte, ob prireditvah na dvorišču (ljudske igre, Vandotove zgodbe) bi predvajali filmske prireditve Kekca in drugih junakov iz bogatega duhovnega izročila Doline.

Spodnji del hleva, ovčja hleva in prostor za vozove naj bi znova zaživel v prvotni funkciji. Na poslopju so nujna prenovitvena dela: propadla streha in konstrukcija strešnega stola narekujeta najprej začasno pokritje poslopja, saj bodo šele z izsušitvijo objekta vidna potrebna konservatorska dela (morebitna sanacija temeljev, statična ojačitev poslopja zaradi družabne funkcije itd.). Kritina naj bi bile deske.

Dvorišče, ki zaradi nagnjenega zemljišča deluje naravno amfiteatralno, bo po ureditvi primerno za družabne prireditve in predstave ljudskih odrov na prostem.

Ograjo ob cesti, ki je bila postavljena zaradi poškodb na fasadi (povzročila sta jih sneg in promet), bodo odstranili ali zamenjali z ustrežnejšo, ko bo preusmerjen promet z Borovške ceste.

Bistvena vloga Liznjekove hiše, ki so jo domačini dobro sprejeli in ji darovali mnogo razstavljenega gradiva stanovanjske kulture s tega

področja, je vključevanje v turistično ponudbo kraja. Ob tem pa zadenemo na problem ljudi (oskrbnik, gospodar) in sredstev (oskrbovanje). Za denarno podporo, ne samo pri programu, je nujno sodelovanje s Turističnim društvom in Kulturno skupnostjo.

Vodnik po hiši, vstopnica — razglednica, naj bi predstavil seznam, funkcijo prostorov in opis, pojasnilo predmetov. Vseboval naj bi v več tujih jezikih povzetek razstave o historičnem prikazu razvoja objekta; tako bi odpadli stenski panoji kot moteča sestavina v muzejski predstavitvi stanovanjskih prostorov.

Kustosinja Anka Novak pripravlja vodnik »Kranjska gora z okolico«, ki je že v tisku in v katerem bo beseda tudi o tej stavbi.

Po dokončanih delih na celotni domačiji je v načrtu njena monografija.

V ospredje sta prišla tudi problema izvajalca in tehnologije prenove gospodarskega poslopja, do katere ni prišlo pravočasno. Tako se je streha pozimi 1983-84 ob obilici snega vdrla in začelo je hudo zamakati. Tako se bo šele do dolgotrajnem sušenju videlo, kaj je mogoče ohraniti in kaj je treba zamenjati. Vse to pa draži celotno prenovo domačije in črni že dovolj omajan ugled prenove pri Borovcih. Težave pri sodelovanju z domačini imajo poleg konservatorjev tudi muzealci (konkretno Gorenjski muzej) pri zbiranju etnološkega gradiva saj so pod lažnim predstavljanjem za »muzejske delavce« zasedbni zbiralci in prekupčevalci s premično kulturno dediščino dodatno izropali Dolino.

Tako so bila na vzorčnem primeru spomeniške prenove, muzejske opremljenosti in načrtovanega programa izoblikovana nekatera strokovna izhodišča pri posegih na etnoloških spomenikih, ki so v bistvu sorodna vsem drugim zvrstem spomenikov. Pri etnoloških pa sta neprimerno pomembnejša lastnik in uskladitev nadaljnje funkcije.

STALIŠČA:

1. Objekt prenavljamo zato, da ustavimo propadanje in ga ohranimo zanamcem.
2. Pred vsakim posegom moramo pripraviti podrobno dokumentacijo o spomeniku in to s prikazom funkcij v preteklosti.
3. Pred prenovo je potrebno premisliti o funkcionalni usmeritvi, ki je nujno povezana s potrebami in življenjem kraja.
4. Izvajalce del na spomeniškem objektu je treba poiskati v domačem območju ker obvladajo ustrezno lokalno tehnologijo.

Poseg na spomeniku (to lahko ponazorimo s poškodovanim gospodarskim poslopjem) zahteva dela, ki omogočajo posnetek prvotne podobe objekta: funkcija in gradivo naj bosta čim ustrežnejša! Ob tem se je ponovila teorija o dvojnosti spomenika: obnovljeni kulturni spomenik ni samo spomenik preteklosti, ampak tudi sedanjosti.